

ЧИТАННЯ

літературних творів

у контексті викладання китайської мови

Гао Юйхай

УДК 37.016:811.581

ІСТОРІЯ викладання китайської мови за кордоном налічує більш ніж сторічну історію. За допомогою вивчення китайської мови багато іноземних студентів не тільки засвоїли основні особливості китайської мови й культури, але й накопичили немалий досвід, опанували педагогічні прийоми викладання китайської мови, що зумовило значний інтерес багатьох учених-дослідників, які присвятили свою роботу китайській мови.

Останніми роками разом зі стрімким розвитком економіки Китаю й неупинним зміцненням положення країни на світовій арені масштаби викладання й вивчення китайської мови також з кожним днем збільшуються й набирають обертів, сформувавши так звану «лихоманку на китайській мові».

Зазначимо, що однією з головних цілей роботи Інститутів Конфуція в усьому світі є задоволення потреб населення у вивченні китайської мови. Проте результати комплексного аналізу навчальних посібників і допоміжної літератури, які широко використовують під час викладання китайської мови, свідчать, що тексти сучасних підручників покривають тільки такі теми, як «подорожі», «торгівля», «народні мораль і звичаї», значно скоротивши використання текстів літературних творів, що було властиво навчальним посібникам раннього часу. Автор статті сам зіткнувся з цим у процесі викладання китайської мови в Україні й написав цю статтю, обговоривши низку питань з колегами.

Навчальні матеріали з вивчення китайської мови, опубліковані до 50-х рр. XX ст.

Так, до 50-х рр. XX ст. основним складником навчальної літератури з китайської мови були літературні й історичні твори, призначені для читання. У Росії основним посібником з навчання китайській мові були класичні твори. Ще в XIX ст. для того, щоб краще пізнати мову й культуру, звичаї, традиції та природні багатства Китаю, а також для того, щоб виховати кадри, які не лише люблять Китай, але й добре обізнані в усіх сферах його життя, християнські місіонери як навчальний матеріал використовували історичні й літературні твори. У рік святкування десятирічного ювілею династії Цин (1830 р.) один зі студентів 11 російської духовної місії Павло Курлянцев під час свого перебування в Пекіні написав чорновий варіант критичної статті, присвяченої твору «Сон в червоному теремі». Та незабаром унаслідок хвороби був вимушений повернутися на батьківщину, забравши із собою цю дорогоцінну чернетку. Інший студент російської духовної місії Олексій Кованько вчився разом з Павлом Курлянцевим, повернувшись на батьківщину, працював під псевдонімом Де-мін, і вже в 1843 р. «Вітчизняні записки» опублікували зроблений ним переклад першої частини китайського класичного роману «Сон в червоному теремі», який є найвидатнішим і відомим літературним твором у китайській літературі. Зауважимо, що основною метою перекладу роману було бажання автора швидшими темпами оволодіти розмовною китайською мовою, а також точніше зрозуміти звичаї та традиції китайського народу. А. Кованько в «Доповіді начальника гірської інженерії ковалевському» пише: «Для того, щоб краще дізнатися про звичаї Китаю, я прочитав 4 томи «Сну в червоному теремі»....., переклад цієї книги був дуже важливий для

знайомства з китайськими звичаями, також дуже корисний для тих людей, які вивчають розмовну китайську, оскільки весь твір написаний у розмовному стилі».

З популяризацією «Сну в червоному теремі» на території Росії посилювався й інтерес до нього російських китаєзнавців.

Пізніше, у 1880 р., інший відомий китаєзнавець Василь Павлович Васильєв видає першу книгу про історію китайської літератури під назвою «Нарис історії китайської літератури». Автор пише: «Але якщо ви хочете познайомитися з китайським життям, до цього часу для нас замкнутим у вищих сферах, то тільки й можете отримати відомості з цього роману, і до того ж, справжні. Ви дізнаєтеся про звичайне мирне життя, як сходяться кола знайомих, як вони розмовляють або пригощаються і, наприклад, зустрічають перший сніг». У цьому уривку йдеться про роман Цао Сюециня «Сон в червоному теремі».

Згодом цей роман стає основним матеріалом у вивченні китайської мови. В. Васильєв, приділяючи велику увагу читанню класичних творів у процесі навчання, розробив програму з вивчення китайської мови, відповідно до якої студенти першого курсу вивчали граматику, другого і третього – історію китайської літератури, а на четвертому курсі читали літературні твори китайської літератури. Програма була успішно апробована на студентах Казанського університету.

Складені автором навчальні посібники включають «Аналіз китайських ієрогліфів», «Хрестоматію китайської мови». У «Нарисі з історії китайської літератури» в розділі «Прекрасна література Китаю» В. Васильєв не тільки акцентував на важливості вивчення літературних творів, але й дав короткий виклад таких робіт, як «Розповіді про чудеса з кабінету Ляо», «Сон в червоному теремі», «Річкові затони», «Трицарство», «Квіти сливи в золотій вазі», «Західний флігель», «Приємна історія», тут також наведені витяги з таких творів, як «Сон в червоному теремі», «Річкові затони», «Західний флігель». Разом з нарисом вийшла й інша книга В. Васильєва «Матеріали з історії китайської літератури», у якій зібрана китайська класична проза, романи, віршовані й драматичні твори.

Учень В. Васильєва Василь Михайлович Алексєєв переклав російською мовою «Розповіді про чудеса з кабінету Ляо». Цей переклад визнаний найвдалішим з усіх наявних. Василь Михайлович відомий і своїми перекладами «Китайської класичної прози і віршів» (видання 1858 р.).

Пізніше, у 1954 р., Любов Дмитрівна Позднесєва опублікувала передмову до підручника «Основи китайської граматики». Усі приклади, використані в російськомовній передмові, Любов Дмитрівна почерпнула з роману «Сон в червоному теремі».

«Вибрані твори китайської літератури», що вийшли в 1959 р., були навчальним посібником для студентів і містили такі твори, як «Записки божевільного» Гань Бао, «Правитель Нанке» й «Історія Чи Це Сяо-е» Гунцзуо, «Записки про дивний сон» Шен Ячжи, «Життєпис Лю» Сюй Яоцзо, «Пісня жалю» Чень Хун, «Пісня ненависті» Бай Цзюї, «Повісті Чи» про красуню, «Записки про три сні» Бо Синцзянь, «Повість про Ін-ін» Юань Чжень, «Історія Мей Фей», «Чужоземець з кучерявою бородою» Ду Гуантіна та інші фантастичні й легендарні романи. Також сюди входять такі відомі твори, як «Річкові затони» Ши Найань, «Трицарство» Ло Гуаньчжун, «Подорож на захід» У Ченьєнь, «Про старовину і сучасність» Фен Менлун, «Дивні історії» Пу Сунлін, «Неофіційна історія конфуціанців» У Цзинци, «Сон в червоному теремі» Цао Сюециня та інші класичні твори династій Мін і Цин.

Водночас, у минулому серед матеріалів із зарубіжної літератури китайські студенти здебільшого зупиняли вибір на російській класичній літературі і для інтенсивного та позакласного вивчення, і для корективного читання. До таких творів належать «Як загартовувалася сталь» О. Островського, «Намісто» А. Чехова, «Молода гвардія» О. Фадєєва, «Дитинство» і «Мати» М. Горького.

Згадаймо й такі допоміжні навчальні матеріали, як «Хрестоматія з російської і радянської літератури», а також «Російська класика. Навчальна хрестоматія».

Значення правильного вибору класичної літератури для складання навчальних матеріалів з китайської мови

Безумовно, ступаючи в ногу з часом, україноцям необхідно наповнювати навчальну літературу з китайської мови достатньою кількістю інформації, яка відображає сучасну дійсність, що склалася в нашому суспільстві. Але проблема полягає в тому, що навчальні матеріали від початкового й до середнього та навіть високого рівня володіння мовою переповнені відомостями про економіку, ландшафтну географію, народні традиції та звичаї, текстами про повсякденне життя, таким чином, літературні твори, тим більше класична література, зовсім втрачені для того, хто вивчає мову.

Таку ситуацію пояснюють тим, що люди, які вивчають китайську мову, ставлять перед собою лише такі завдання, як працевлаштування, бізнес, дружба, подорож тощо. Цей підхід виправданий тим, що таким чином ті, хто вивчає мову, опановують знання, які мають застосування в усіх сферах людської діяльності, але водночас він також привносить і чималу негативну дію. Значення використання класичної літератури для складання навчальних матеріалів пояснюємо тим, що всі знання про культуру й естетику можуть бути почерпнуті тільки з літературної мови.

Правильний вибір літературних творів та їх систематичне читання дозволить тим, хто вивчає мову, почерпнути глибокі знання й розвинути навички володіння мовою. Література – це своєрідне практичне застосування ряду суворо обмеженої мовної структури незалежно від виду літературної творчості: фольклор або письмова література – основа мовної системи тотожна.

На розвиток мовних здібностей значно впливає саме викладання літератури, так зване «знання методів використання мови» трансформується в «уміння володіння мовою», засоби виразності й образності мови в цьому випадку сприяють розвитку комунікативних навичок володіння мовою. Можливість часто стикатися зі складними конструкціями мови та їх уживанням у мові є гарною практикою з поліпшення мовних навичок студентів. Також це стимулюватиме сту-

дентів до всебічного аналізу різних лінгвістичних питань, тим самим виховуючи «мовну інтуїцію». Нарівні з цим у студентів поліпшуватимуться навички написання творів.

По-друге, у літературі є ще один дуже важливий аспект – це її естетична функція. Літературна мова містить різні форми свідомості: ідеологія, релігія, моральні норми, цінності, прагнення до естетичного смаку тощо.

Завдяки читанню літературних творів, а також осмисленню характеру твору, його персонажів, мовного стилю автора й засобів художнього вираження в того, хто вивчає мову, підвищується рівень естетичного сприйняття, розвивається вміння оцінювати витвір мистецтва, студент збагачується інтелектуально.

Нарешті, література – це не тільки найвища мовна форма, але й узагальнений вияв держави, квінтесенції національної культури. Необхідно вивчати не тільки фонетичний лад мови, його лексичний і граматичний зміст, але й водночас історичні, культурні традиції держави та його нації, суспільні звичаї, побут його народу, тільки таким чином можливе повне розуміння суті мови та її гнучке практичне застосування.

Говорячи про студентів, бачимо, що в них не вистачає знань про багатовікову історію й культуру Китаю, її літературне «джерело», а це не може не відбитися на подальшому соціальному аспекті їх життя, а також роботі й навчанні. Якщо охопити разом усю ситуацію, то легко можна відзначити, що китайська національна й традиційна культура разом з багатомовною літературною спадщиною поки не набула поширення й подальшого розвитку.

Незважаючи на те, що ми можемо перерахувати низку найменувань, що наявні в надлишку тільки в нашій культурі, таких, як самобутня каліграфія, вирізки з паперу, пекінська опера, мистецтво чайної церемонії та ін., усі ці види самобутності національної культури є й залишаються об'єктами досліджень і дискусій досить вузького кола вчених і діячів мистецтва, що ж до переважної більшості іноземної молоді, то це не більше, ніж захоплення/хобі. Численні факти свідчать про те, що з

давніх-давен кожна держава й кожна нація має багатогранну літературну спадщину.

У Росії не знайдеться людини, яка була б не знайома з роботами О. Пушкіна або М. Горького, а в Україні немає людини, яка б не чула про Т. Шевченка. Так само й в історії китайської літератури, де із старовини, багатої своїми творами, наявні й такі, що відомі в кожній сім'ї й у кожному китайському будинку. Зазначимо, що таку повсюдну популярність вони набули завдяки кіно й телебаченню. Але з позиції іноземців, які вивчають китайську мову, справа йде по-іншому: «Сон в червоному теремі», наприклад, вийшов на світову арену, Лі Бай також є популярним тощо.

Переважає більшість іноземців, яка вивчає китайську мову, катастрофічно мало знають про китайську літературу, її видатних поетів і письменників. Вивчення її поза уроками зменшується через брак часу, а на уроках – через брак хрестоматій і літературних альманахів. Упродовж довгого часу, крім вивчення повсякденної розмовної мови та інших відособлених аспектів мови, ті, хто вивчає китайську мову, мали дуже вузьке уявлення про китайську культуру й історію, що було обмежене лише знаннями про чотири великі винаходи Китаю (компас, папір, порох і книгодрукування) і назви чотирьох найбільш відомих літературних творів: «Трицарство» (XIV ст.), «Річкові затони» (бл. XV ст.), «Подорож на захід» (XVI ст.) і «Сон в червоному теремі» (XVIII ст.).

Як слід вибирати літературні твори для викладання китайської мови за кордоном

Останніми роками питання вибору відповідних літературних творів для викладання китайської мови за кордоном неодноразово порушували вітчизняні вчені. В основному, добираючи літературні твори, необхідно відштовхуватися від таких аспектів:

- Не слід обирати літературні твори як головну тему уроку і в початкових, і в старших групах. Літературні твори – це насамперед допоміжний навчальний матеріал, який ніколи не стане основою курсу навчання, краще вводити читання літературних творів як додаткове, позакласне завдання, наприклад, у

групах четвертого року навчання, а в ще старших групах можна використовувати такі двомовні навчальні матеріали, як «Китайські романи (вибране)», «Поезія династії Тан і Сун» та ін. Водночас на заняттях рекомендують активно вводити у використання мультимедійне обладнання й новітні технічні розробки, також надавати цьому значення й у застосуванні як допоміжного навчального матеріалу, наприклад, «Проглядання китайських кінофільмів» під час роботи гуртка китайської мови.

- У виборі літератури необхідно звернути увагу на рівень володіння практичними мовними навичками. Літературні твори необхідно добирати відповідно до таких категорій: мовне багатство, нормативність, канонічність, подальше практичне застосування. Також необхідно пам'ятати, що основною метою введення літературних творів до навчального процесу є не естетична насолода, а його застосовність і зразковість. Ультрасучасні твори, а також мережева література, яка рясніє символікою, абрєвіатурами, скороченнями, вільними виразами, не може бути використана як навчальні матеріали з китайської мови.

- Добираючи літературні твори, необхідно також робити акцент на епоху, до якої належить той чи той твір. Усі видатні літературні твори містять виразну тимчасову характеристику, на яку особливу увагу повинні звертати й студенти, які вивчають китайську мову. З метою особливого яскравого виділення епохи твору ми також не можемо звернутися до мови сучасних газет або популярних сайтів.

Звичайно, у виборі літератури необхідно брати до уваги відповідні відомості про культуру, літературну мову, якою має бути написаний твір. Але й зміст тексту не повинен бути переповнений фоновими знаннями про культуру з тим, щоб ті, хто вивчає мову, не зіткнулися з проблемою нерозуміння культури, що заважає опанувати мову. Також і мова твору не повинна бути надмірно важкою для сприйняття, щоб не ускладнити процес вивчення китайської мови.

- Необхідно відзначити важливість літературної стилістичної різноманітності творів. Під

час вивчення мови ніхто не може повністю відмежуватися від впливу особистих суб'єктивних емоцій, відчуттів і схильностей. У процесі вивчення мови учень повинен не впинно вдосконалювати свої знання, причому не тільки покращувати рівень володіння мовою, але й розвиватися всебічно: удосконалювати логічне мислення, духовний світ, знання, інтелектуальні здібності. Зважаючи на це, зміст навчання процесу повинен містити не тільки знання про лінгвістику, мовні, комунікативні навички, але й також повчальне, пізнавальне, емоційне навантаження, і за допомогою вивчення мови набути й інші знання.

Резюмуючи вищесказане, сподіваємося, що китайські й зарубіжні фахівці, складаючи навчальні матеріали з вивчення китайської мови, більшу увагу приділятимуть чітким мовним нормам і великій кількості національних особливостей, які трапляються в літературних творах. Так, від легкого до важкого, від простого до складного.

Таким чином, спочатку потрібно вводити до процесу навчання дитячі розповіді, притчі, спрощені вірші, фрагменти відомих літературних творів тощо, отже, учень самостійно або за допомогою допоміжної літератури поступово зможе читати класичні твори й шедеври китайської літератури. Завдяки цьому, той, хто вивчає китайську мову, оволодіє широкими знаннями про китайську мову, познайомиться з культурою та історією Китаю, що, своєю чергою, забезпечить студентів твердими знаннями в галузі літератури й естетики.

Література

1. 张文联，中高级对外汉语教学中的文学教学研究，《黑龙江高教研究》2011年第5期。
2. 高增霞，高级汉语教材编写中的选文问题，《南阳师范学院学报》2010年第8期。
3. 张可灵，中高级汉语教材中文学作品的研究分析，华东师范大学硕士论文，2009年。

* * *

Гао Юйхай. Читання літературних творів у контексті викладання китайської мови

Стаття містить аналіз лінгвістичної концепції викладання іноземної мови, яка полягає в читанні творів класичної літератури як одного з ефективних способів вивчення мови. Виявлено формування естетичного сприйняття й навичок художнього мислення під час роботи з творами китайського літературного мистецтва, а також визначено переваги цього методу викладання мови в рамках стандартної програми.

Ключові слова: класична література, викладання китайської мови, естетика, художність.

Гао Юйхай. Чтение литературных произведений в контексте преподавания китайского языка

Статья содержит анализ лингвистической концепции преподавания иностранного языка, которая состоит в чтении произведений классической литературы как одного из эффективных способов изучения языка. Выявляется формирование эстетического восприятия и навыков художественного мышления при работе с произведениями китайского литературного искусства, а также определены преимущества данного метода преподавания языка в рамках стандартной программы.

Ключевые слова: классическая литература, преподавание китайского языка, эстетика, художественность.

Gao Yuhai. Reading Literary Works in the Context of Teaching Chinese

The article analyzes the linguistic concept of teaching foreign language by the means of reading classical literature as one of the effective ways of language learning. The author reveals the development of aesthetic perception and artistic thinking skills while reading Chinese literary masterpieces and defines the advantages of this teaching method within standard curriculum.

Keywords: classical literature, Chinese language teaching, aesthetics, artistry.

*Стаття надійшла до редакції 10.01.2012 р.
Прийнято до друку 27.01.2012 р.*